

Slaget ved Køge Landevej 1807

Et overset kapitel i historien om 1807

Af Lars Kjær

Slaget der gik i glemmebogen

Mens den militærhistoriske side af 1807 er velkendt i en bred offentlighed, er der mange lokallistoriske fortællinger om emnet, som ikke er kendt uden for snævre cirkler. Slaget ved Køge Landevej i 1807, eller Træskoslaget som det kaldes i folkemunde,¹ er ingen undtagelse. Det har en tendens til at blive overset eller blot omtalt i indskudte sætninger i historiske fremstillinger.

Et markant slag

Forglemmelsen er ganske bemærkelsesværdig set ud fra den betragtning, at det i hvert fald på papiret var et markant slag: Der deltog mellem 5-7000 danske landeværnsmænd² og 6700 engelske soldater. Generalmajor Arthur Wellesley der var chef for reserven, ledte styrken. Han blev senere kendt som Hertug af Wellington og stod i øvrigt i spidsen for den hær, der besejrede Napoleon i 1815.

Det var en ganske anseelig styrke der kom til Sjælland i 1807, og også betydelige styrker der tørnede sammen ved Køge. Så i princippet er det et slag, der burde være kendt i bredere kredse. Særlig når det tages i betragtning, at der i Køge fandt egentlige kamphandlinger sted, mens København overvejende lå i forsvarsposition. En af de hændelser der kendes fra Københavns belejring, er Livjægernes udfald i Classens Have. Det var militært uden den store betydning, men har alligevel nået en bred berømmelse.

Når Slaget ved Køge i den grad er gået i glemmebogen, skyldes det givetvis at historikere har og har haft en tendens til at hylde sejre, subsidiært det ærefulde nederlag. Kunne vi ikke rose os af vores militære sejre, måtte de slagne helte hyldes for indsatsen. Nederlaget ved Køge blev i samtiden opfattet som langt fra ærefuldt og derfor, er det min påstand, var det belejligt at det gik i glemmebogen.

I mange år efter nederlaget foregik der en dobbelt bearbej-

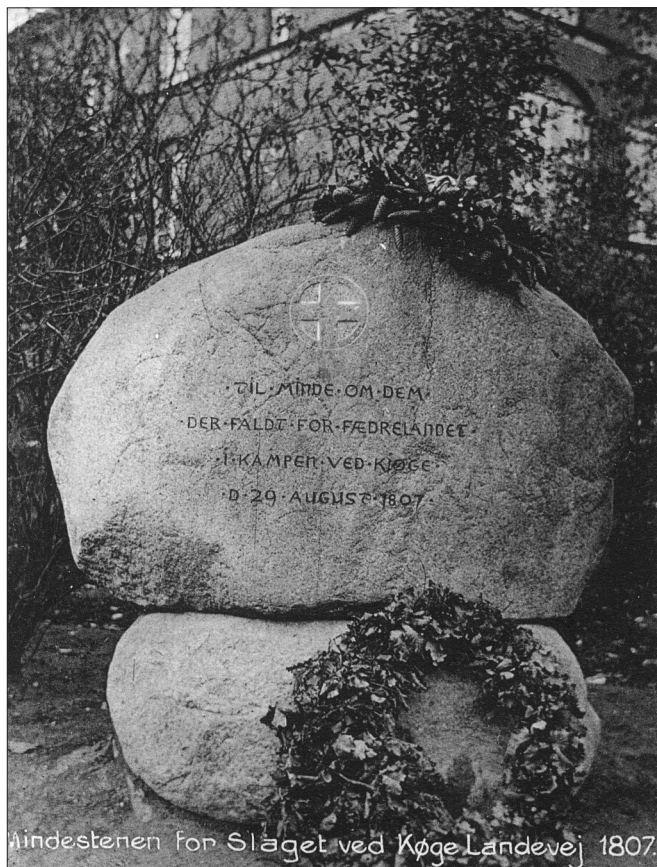
**“Den korte historie” –
Optakt til Slaget ved Køge 29.8.1807.**

- 11.8. Kronprinsen udsteder ordre om forsvar af hovedstaden. Landeværnet skulle mobiliseres for at undsætte hovedstaden.
- 15.8. General Oxholm forlader København for at mobilisere Søndre Sjællandske Landeværnsregiment (7.+10. bataljon fra Lolland, Falster og Møn).
- 16.8. Engelsk landgang ved Vedbæk om natten.
- 16.8. Castenschiold forlader København for at mobilisere Landeværnet for Sjælland.
- 17.8. Engelske landsætninger ved Skovshoved og Køge Bugt indeslutter hovedstaden i en ring.
- 20.8. Kronprinsens afsender ordre om sjællands forsvar.
Castenschiold og Oxholms styrker skal forenes ved Køge.
- 24.8. Borgerbevæbningen i Køge (250 mand) afvæbnes af engelsk rytteri på blot 24 mand.
- 26.8. Castenschiolds styrker bevæger sig fra Roskildeegnen mod Køge og slår lejr.
- 27.8. Wellesley får ordre om at finde og nedkæmpe Landeværnet og afmarcherer fra København.
- 28.8. Wellesley afsender hovedstyrken mod Køge.
- 28.8. Oxholm indleder ilmarch fra Fakse mod Køge.
9. og 10 bataljon ankommer om natten / næste morgen, samtidig med at slaget går i gang.
- 29.8. Slaget indledes.

ning, hvor sårene blev slikket. For det første var der tekster, der hudflettede englænderne. Der kom bøger med titler som ”de engelske troppers lumpne opførsel, slette krigstugt m.m.”³. Litteraturen og den offentlige opinion efter 1807 udpenslede i den grad fjendebilledet. For det andet blev Landeværnet distanceret og nedgjort for deres indsats i blandt andet skillingsviser. De få helteskikkelser der var, blev dyrket på bekostning af Landeværnet. Steen St. Blicher skrev eksempelvis et digt om kaptajn Quistgaard, der var faldet i Slaget ved Køge, hvori hans enestående mod blev berømmet.

Englænderne i Køge - ikke så lumpne endda?

Men når det kommer til stykket, var det en overraskende disciplineret styrke, der kom til Køge. Samtidens Køgensere ville

*Mindestenen for Slaget ved Køge, rejst 1907.
Foto: Køge Byhistoriske Arkiv.*

uden tvivl affærdige denne påstand som det rene nonsens. Men set på den komfortable afstand af 200 år og gennem de skriftlige kilder, der blev afsat og som har overlevet til vores tid, er det den overraskende og iøjnefaldende konklusion, der synes nærliggende.

Når det påtænkes, at Køge by blev en del af slagmarken, da landeværnsmandene flygtede tværs gennem byen og brugte husene som forsvarsstillinger, at den angribende styrke omfattede mere end 6700 mand og at Køges befolkning blot var på 1527 indbyggere ved folketællingen i 1801, er det egentlig mere tankevækkende, at listen over ødelæggelser ikke er længere.⁵

Der var mange eksempler på, at soldaterne enten var disciplinerede eller blev irettesat, når de trådte ved siden af. I slagets sidste fase og ved det endelige nederlag på Herfølge Kirkegård blev general Oxholm eksempelvis frastjålet sin sabel og ejendele af de tililende soldater. Straks ved den engelske oberst von Altens tilstedekomst, blev han dog tilbagegivet sine ejendele. Han blev derefter bragt tilbage til Køge som fange, men blev tilstået en udstrakt bevægelses- og arbejdsfrihed.⁶

“Den detaljerede historie” - Slaget den 29.8.1807

Kl. 05.00 De engelske tropper nærmer sig Køge

Wellesleys marcherer hovedstyrken direkte mod Køge. En sekundær styrke under von Linsingen er afmarcheret kl. 02.00, for at foretage en knibetangsmanøvre og angribe syd om Køge - for derved at forhindre at landeværnet undslipper.

Kl. 09.00 Slaget indledes på markerne nord for Køge

Den engelske hovedstyrken står opmarcheret (lidt syd for Skillingskroen) overfor landeværnet, der er gået i stilling ca. 1200 meter sydligere (omkring 7 km nord for vejen mod Ølsemagle). Kampen indledes med kanonbeskydning. Det danske artilleri løber hurtigt tør for ammunition, da der ikke er medbragt tilstrækkelig ammunition. (Resten er stadig låst inde i krudtdepotet i skt. Nikolaj kirke).

Kl. 10.00 Wellesley angriber

Wellesley beslutter at angribe, og den danske linie bryder hurtigt sammen. Danskerne flygter, men formår dog at danne en ny forsvarslinie (ca. langs den nuværende Zoffmannsvej).

Kl. 11.00 Spredte forsøg på modstand

Denne nye forsvarslinie omkring Zoffmannsvej angribes også, anført af det skotske 92. regiment The Gordons Highlanders. De danske soldater holder stand en kort tid, hvorefter landeværnet flygter tilbage ind mod Køge by.

Herefter foregår en spredt kamp fra hus til hus i byen frem til ca. kl. 13. Nogle soldater forskanser sig i Rådhuset og forsøger at tage kampen op mod overmagten. Under denne fase af kampen lykkes det en del af de overlevende danske landeværnssoldater at flygte mod syd. (Mange smider træskoene for at kunne løbe hurtigere - heraf navnet "Træskoslaget"!).

Kl. 16 Slaget slutter på Herfølge Kirkegård

Nogle af de flygtende bliver reorganiseret af general Oxholm omkring Herfølge kirke, hvorefter de forskanser sig bag kirkegårdsmuren, og en kort kamp følger.

Da overmagten er for stor, har den sidst kæmpende danske styrke dog intet andet valg end at kapitulere. Slaget er forbi.

Slaget i sig selv medførte en hel del død og ødelæggelse. Om Vestergade skrev et øjenvidne:

I den heele Gade, vi passerede fra Bommen af og til Torvet lige for, var ikke et eeneste Huses Vinduer, som med Blye og alt var hugget ind, skaanede, eller nogen hel Rude at see, ikke een af de forfærdede Indvaanere at see paa Gaden; men ængstelig bag deres Døre og sønderhuggede ruder kiggede efter os, som de formodentlig ansaae for opfanget Husar-bytte eller Mistænkelige.⁷

Da først angrebet på Landeværnet var ovre, og der faldt ro på byen igen, gik livet dog videre. Hverdagens fornødenheder satte dagsordenen: Soldaterne skulle have et sted at sove, og de skulle have mad. Besisninger og indkvarteringer var den helt overvejende byrde på lokalbefolkningen, ligesom befordring af soldater og materiel var en krævende post. Der var lejlighedsvis udbrud af uro, plyndringer og berigelseskriminalitet, som hovedsageligt fandt sted, når officererne ikke var til stede. Der er mange beretninger om, at soldaterne fangede byens fjerkræ og stegte dem over bål. Mange af forbrydelserne stod for de medrejsende soldaterkvinders regning:

De engelske kvinder stod ikke under Krigsloven og altsaa, imedens Mændene bleve opklynget for den mindste Tyverie-Bagatel, lode de dem ustraffet plyndre og stæle saa meget, de kunde overkomme, hvad altsaa foraarsagede: at Indvaanerne nu vare langt mere forfærdede over disse Qvinder, end for soldaterne selv.⁸

Det var på de åbne marker nord for Køge at tropperne mødtes i slagets indledende fase.

Foto: Køge Byhistoriske Arkiv.

Tømrmester Chrane – undtagelsen der bekræfter reglen

Sagen om Tømrmester Chrane er eksemplet, der undsiger reglen om et temmelig gnidningsfrit forhold mellem lokalbefolkningen og den engelske hær. Chrane tog som en af få til modstand og dræbte to engelske matroser, der stjal ænder fra laden. Han blev anholdt, men overdraget til byfogeden, som igen overdrog sagen til amtmanden pga. de specielle omstændigheder.

Det, historien viser, er at den almindelige jurisdiktion ikke trådte ud af kraft til trods for de ekstraordinære omstændigheder.

Dagen efter Slaget ved Køge kastede den engelske brig "Billet" anker på reden ved Køge havn.⁹ Nogle matroser gik i land for at proviantere. Det foregik ved, at de gik rundt på havnen og med dragne sabler slog gæs og ænder ihjel. De afbrændte også nogle pramme og en båd, der tilhørte tømrmester Christoffer Chrane, 42 år, der boede i det nuværende Havnepladsen 17.

Om aftenen, da alle var gået i seng, hørte familien et spektakel fra ænderne i stalden. Der var oprindeligt 80 ænder, men de var i dagens løb svundet til blot 40. Chrane stod op og gik sammen med naboen, fisker Hans Børgesen, 52, ud i haven. Ved stald-døren anråbte han både på dansk og tysk om der var nogen, men fik intet svar. Pludselig sprang en person ud af døren og angreb ham. Chrane greb en spade, der stod ved stald-døren og forsvarede sig. En anden person angreb, men det lykkedes Chrane at dræbe dem begge. De begravede derefter skyndsomt ligene i urtehaven.

Den følgende morgen arresterede kaptajn Phillemore 5 af beboerne langs havnen, deri blandt Chrane og Børgesen. De blev taget om bord på briggen og afhørt.

Efter et par timers afhøring, bragte kaptajnen dem tilbage på land og førte dem til byfogeden, hvor han forlangte dem arresteret, mistænkt for drab på hans folk.

Der blev gennemført et forhør og sagens sammenhæng kom efterhånden for dagen.

Herefter blev Chrane og Børgesen overgivet til arrestforvareren, mens kaptajnen erklærede at han ville vende tilbage senere. Han viste sig dog ikke igen. Matroserne gennemførte deres egen justits ved fuldstændig at rasere Chrane og Børgesens huse, smadre vinduer, rive døre og karme itu, ødelægge indbo og stjæle alt af værdi, lige fra værktøj og redskaber til urterne i haven.

Sagen blev overgivet til amtmanden på grund af den særlige karakter. Begge sad fængslet, men blev løsladt igen den 20. okto-

ber, samme dag som englænderne igen forlod Danmark. Der blev dog alligevel gennemført en retssag og af dommen, som forfæld den 14. december, hedder det:

”Den skal ligge på sine Gerninger, der om Nattetider bryder ind i en anden Mands Hus for at stjæle dennes Fæ eller Gods, når han derover bliver dræbt af den, som vil forsvare sit Gods”.

Begge blev altså frikendt med henvisning til lovlig nødværge.

Om grunden til Chranes handlinger kan man kun gisne, men da han ikke var bevæbnet da han gik ud i haven, tyder det ikke på at det var en planlagt handling. Historien om Chrane viser den atypiske reaktion fra en borger i Køge. Til trods for at han dræbte to mænd, blev han blot sat i dansk fængsel. Hvor let var det ikke for kaptajnen at lade Chrane henrette, lemlæste eller fængsle sammen med de øvrige fanger?

”Har du taget øget, kan du tage halen med.” 1807.

Officeren har stjålet bondens hest og tvunget ham til at klippe halen for at give den det rette militære udseende. Billedet var del af propagandaen mod englænderne og havde ikke meget hold i virkeligheden.

Billede: Det kongelige Bibliotek.

Eftermælet for Slaget ved Køge Landevej

Efter selve slaget, stod der også en kamp om eftermælet. I 100 år

efter stod mindet om landeværns mændene som en flok feje kujoner uden det rette nationale sindelag. Det er hovedsageligt gennem lokale initiativer, at synet på Landeværnets indsats har rykket sig, selv om der fortsat var modstand mod at ændre ved holdningen. I 1907 blev der nedsat en komite til at rejse en mindesten i Køge. Der var en del polemik om teksten, men nationalmuseets direktør Mollerup fandt, at forslaget til teksten¹⁰ virkelig ikke kunne gå an, da den modstand, landeværnet havde ydet, virkelig var slet. Derfor kunne der ikke tales om "pletfrit skjold".

Når alt kommer til alt, var flugten vel den bedst tænkelige udgang på hele affæren.

Man kan foretage tankeeksperimentet: Hvad hvis soldaterne var blevet stående og havde undladt at løbe? Var udfaldet blevet et andet? Er det tænkeligt, at Landeværnet kunne sejre, selv hvis de havde opstillet sig på den anden side af Køge å og besat skovkanterne syd for byen, sådan som vore dages militære logik foreskriver det? Det henhører under kategorien gætværk, hvad der ville være sket såfremt og hvis. Havde kampene trukket ud, var konsekvenserne også blevet nogle ganske andre for Køges befolkning. De værste ødelæggelser fandt sted, mens første angrebsbølge skyllede ind over byen. Da de danske soldater brugte husene som skjul og optog kampen derfra, fulgte fjenden også efter ind i mange huse, med ødelæggelser og tumult til følge. Havde kampene trukket ud, er det nærliggende at konkludere, at byen også var blevet hårdere ramt.

Det er under alle omstændigheder en kendsgerning, at Slaget ved Køge hverken forsinkede eller afværgede englændernes bombardement af København. Militært set var det derfor uden betydning.

Bønderkarlene fra Sjælland, Falster og Møn vidste hvad der skulle til og løb, det bedste de havde lært:

Aldrig i mine Dage har jeg saadant taget til Beens, hverken før eller siden. Og mærkeligt nok var det, for jo mere vi rendte, jo hidsigere bleve vi paa at komme afsted. Jeg smed først mit Gevær, som ingen Nytte var mig til, og saa mine Træsko, og det måtte jeg længe fortryde, for jeg fik ingen igjen før hinsides Kjøge.¹¹

Noter

¹ Her anvendes overvejende Slaget ved Køge. Træskoslaget blev oprindeligt brugt som et nedsættende skældsord.

² Tallene er temmelig usikre. Landeværnet hvilede på en forordning fra 1801, der bestemte at bønderne skulle deltage i rigets forsvar. De trænedes eksercits seks gange årligt og var derfor dårligt forberedte, ligesom selv den mest nødtørftige udrustning manglede. Helt uden sammenligning i øvrigt, deltog der 5000 danske soldater i skanserne omkring Dybbøl og 6000 stor klar bag fronten til forstærkning. Også her var fjenden langt i overtal med 37.000 soldater. I 1945 deltog 38.000 soldater i besættelsen af Danmark. Tallene er hentet fra www.milhist.dk/1864/dybbol/dybbol_dk.htm

³ Der var mange titler i 1807, bl.a.:

A P.F. Hunæus: *De Engelske Troppers Lumpne Opførsel, slette krigstugt* m.m. Kjøbenhavn 1807

A Thom. Bruun: *Kjøbenhavns Beleiring 1807*. Kjøbenhavn, 1807.

Ist es England gelungen, seinen Raubzug gegen Dännemark zu rechtfertigen? Kiel 1807.

A A.C. Hansen: *Kjøbenhavns Leirkrands for Aaret 1807*.

A P. Moussard: *Les Calamités ou le Bombardement de Copenhague*. Copenhague, 1808.

⁴ En nyere studie har opregnet de begreber, som i en række tekster blev tilknyttet englænderne. Det engelske ministerium blev kaldt Slangeyngel, kræmmerministre, highway-mænd, mordbrænderrådet, pygmæer, Englands oligarker, og de ondes råd. Se Rasmus Glenthøj: *På fædrelandets alder. National identitet og patriotisme hos det danske borgerskab 1807-1814*. Museum Tusulanums Forlag, 2007, side 156ff.

⁵ Ved bytinget den 2. oktober 1807 mødte adskillige borgere op for at redegøre for, hvad de engelske tropper havde afkrævet eller frataget dem uden betaling. Brændevinshandler Thanning, Nørregade 24, mistede eksempelvis en sort hoppe til en værdi af 40 rdl., 1 tønne brændevin værdi 7 rdl. og 2 tønner øl. Det var de typiske eksempler. Han var den eneste fremmødte der mistede en hest, mens enkelte andre også tabte større værdier ved ødelæggelsen af både eller pramme.

⁶ Hedegaard: *Krigen på Sjælland 1807*. Helsingør, 1970. side 106-7.

⁷ *Reisen til Kiøge eller maanederne august og september 1807* af Frederik Christian Agre. Side 40.

⁸ *Reisen til Kiøge eller maanederne august og september 1807* af Frederik Christian Agre. Side 49.

⁹ Jævnfør papirer i Køge Byhistoriske Arkiv, der refererer sagen som den er nedfældet i en protokol fra Køge Byfoged.

¹⁰ "Brister din Braad, Vejer dig Vold, Fagert er fald, på pletfrit skjold". Se bl.a. Dagbladet, Køge, 09.10.1968.

¹¹ Beretningen er nedskrevet i 1856 af den da 90-årig landmand Claus, der var med i Køge. Det er den eneste eksisterende øjenvidneskildring fra en menig landeværnsmand. Han var posteret nord for Køge, men ikke i forreste række. Han så derfor aldrig skyggen af en englænder. Publiceret af Hedegaard i Krigshistorisk Tidsskrift, nr. 1, juni 1969.